

Verwerven, in bruikleen nemen en/of tentoonstellen van objecten verkregen via illegale handel

In november 2000 constateert de vereniging ICOM Nederland dat musea soms illegaal geëxporteerde objecten verwerven, in bruikleen nemen, tentoonstellen en/of opnemen in een catalogus of andere publicatie.

Dit is in strijd met de duidelijke richtlijnen die vermeld staan in de ICOM Code of Ethics en de daarop gebaseerde Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek (voorloper van de Ethische Code voor Musea).

ICOM Nederland stelt drie vragen aan de Commissie Museale Gedragslijn, nu de Ethische Codecommissie voor Musea. Welke instantie spreekt een museum aan dat de bovenstaande richtlijnen overtreedt? Welke stappen ondernemen die instantie en het museum in dat geval? Welke maatregelen zijn mogelijk bij onwil, herhaalde overtredingen en aantoonbare nalatigheid en wie ziet toe op de naleving daarvan?

De Commissie stelt vast dat de handelwijze die ICOM Nederland signaleert inderdaad in strijd is met de Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek. Ze komt tot de volgende aanbevelingen:

- Het bestuur van de Museumvereniging spreekt musea aan op overtreding van de bepalingen van de Gedragslijn voor Museale Beroepsethiek.

- De NMV stelt een 'Meldpunt verdachte objecten' in. Bij een gegronde melding dringt zij er bij het betrokken museum op aan deze objecten niet te verwerven, in bruikleen te nemen, tentoon te stellen of op te nemen in hun publicaties. Mocht dit inmiddels toch al gebeurd zijn, dan verzoekt de NMV het betrokken museum de ontstane situatie zoveel mogelijk ongedaan te maken.
- De Museumvereniging stelt een procedure in die kan leiden tot het ongedaan maken van de museumregistratie na flagrante en stelselmatige overtreding van de Gedragslijn.

De NMV dringt er bij de overheid op aan passende wettelijke maatregelen te nemen die (transit)handel van illegale cultuurgoederen tegengaan. Ook dringt zij aan op aanpassing van de bevoegdheden van de Inspectie Cultuurbezit, zodat deze effectiever kan optreden.

Advies inzake het optreden tegen bruikleen, verwerving of presentatie van objecten afkomstig uit illegale handel

Inleiding

De Vereniging ICOM Nederland heeft zich bij brief d.d. 9 november 2000 tot de Commissie Gedragslijn voor museale beroepsethiek gewend. ICOM is reeds jaren betrokken bij de strijd tegen illegale handel, onder meer door publicaties en het organiseren van internationale conferenties. Begin dit jaar is door ICOM De Red List uitgegeven waarin een overzicht wordt gegeven van Afrikaanse archeologische objecten die worden beschermd door nationale wetgeving en niet geëxporteerd en verkocht mogen worden. Desondanks worden illegaal geëxporteerde objecten te koop aangeboden, in bruikleen genomen en tentoongesteld. ICOM Nederland constateert dat de Code of Ethics/de Gedragslijn voor de museale beroepsethiek duidelijke richtlijnen geeft over hoe te handelen ten aanzien van voorwerpen die afkomstig zijn uit een illegaal circuit. De onlangs gepubliceerde Red List expliciteert deze richtlijnen met concrete voorbeelden uit Afrika. ICOM Nederland constateert vervolgens dat zich in de museale praktijk gevallen voordoen die indruisen tegen deze code. ICOM Nederland richt zich daarom tot de Commissie Museale Gedragslijn, waarvan ICOM een van de medeoprichters is, met de volgende vragen:

1. Wie/welk instituut of rechtspersoon spreekt de musea aan op overtreding van bovenstaande richtlijnen?
2. Welke zijn de stappen die dan ondernomen worden door:
 - a. degene die het museum daar op aanspreekt?
 - b. het museum dat voorwerpen uit het illegale circuit heeft verkregen door aankoop of bruikleen en deze tentoonstelt?
3. Zijn er maatregelen die genomen kunnen/moeten worden bij onwil, herhaalde overtredingen, aantoonbare nalatigheid en wie ziet er toe op de naleving?

De Commissie Gedragslijn voor museale beroepsethiek, hierna de Commissie genoemd, bestaande uit: Prof. Mr E.J. Dommering (voorzitter), Dr F.Grijzenhout, Dr H. Leyten, Dr W.H. Vroom en Mr P.M.

Witteveen, heeft het schrijven van ICOM Nederland besproken in haarvergaderingen van 22 november 2000, 24 januari en 7 maart 2001.

De Commissie heeft zich verdiept in deze problematiek onder andere door het bekijken van een videofilm over illegale handel uitgezonden door de BBC in 1992 en heeft zich laten voorlichten door Charlotte van Rappard-Boon, Hoofd Inspectie Cultuurbezit, en Stephan Sjouke, als wetgevingsjurist werkzaam bij de Raad van State en auteur van het hoofdstuk internationaal recht in de onlangs verschenen Museumrechtwijzer. Ook heeft de Commissie kennis genomen van het rapport van The Ministerial Advisory Panel on illicit trade van the department for culture, media and sport van december 2000 van het Verenigd Koninkrijk.

Het afgelopen jaar heeft zich een aantal gevallen voorgedaan waarbij objecten afkomstig van illegale handel te koop werden aangeboden of in bruikleen werden genomen en tentoongesteld of opgenomen werden in tentoonstellings- en collectiecatalogi. Uit steekproeven die de Inspectie Cultuurbezit in samenwerking met de douane heeft uitgevoerd is gebleken dat Nederland een belangrijk transitoland is voor illegale handel naar met name Duitsland en Zwitserland. De Inspectie beschikt evenwel over onvoldoende wettelijke bevoegdheden daartegen effectief op te treden.

Uit een door de Commissie opgemaakte globale inventarisatie (zie bijlage) blijkt dat het op grond van de huidige wet en regelgeving niet mogelijk is om in- en doorvoer van beschermde cultuurgoederen afkomstig uit landen buiten Europa tegen te gaan.

Het Advies

De regels die betrekking hebben op illegale handel zijn te vinden in de artikelen 3.2, art 4.4, en art 8.5 van de Gedragslijn voor museale beroepsethiek, De Commissie verstaat deze regels aldus dat het musea niet toegestaan is voorwerpen die mogelijk voorwerp van illegale handel zijn geweest te verwerven of in bruikleen te nemen, tentoon te stellen of op te nemen in tentoonstelling en collectiecatalogi en daarmee verband houdende publicaties, zoals aankondigingen, advertenties.

De aan de orde zijnde problematiek is ernstig. De aangehaalde artikelen van de Gedragslijn beogen zwaarwegende waarden en belangen die bij expositie en collectievorming in acht moeten worden genomen, te beschermen.

De Commissie dringt er daarom bij de adviesaanvragers op aan dat al het mogelijke gedaan wordt om het bewustzijn onder de musea over de reikwijdte van de illegale handel en de aard van de cultuurgoederen die beschermd zijn te vergroten. De Commissie adviseert om vanuit ICOM en de NMV meer voorlichting aan alle musea te geven met gebruikmaking van alle beschikbare middelen en een meldpunt op te zetten voor verdachte objecten en op basis van gegrond bevonden meldingen actie te nemen.

De Commissie is van oordeel dat zelfregulering ook inhoudt dat een museum bij flagrante schending van dit deel van de gedragsregels uit het Museumregister verwijderd kan worden. Daartoe adviseert de Commissie de NMV een procedure in te stellen waarin kan worden onderzocht of intrekking van de registratie van het betrokken museum wegens ernstige en/of stelselmatige overtreding van de Code overwogen moet worden.

Voorts is de Commissie van oordeel dat het niet uitsluitend de taak van de beroepsgroepen is op te treden tegen illegale handel en dat de Overheid de zelfregulerende werking van de gedragsregels dient te ondersteunen door een verbod op illegale handel uit te vaardigen door strafbaarstelling via wettelijke maatregelen die de illegale (transit) handel tegengaan. De Commissie is er voorstander van de Inspectie Cultuurbezit een taak te geven bij de bescherming van het cultureel erfgoed van niet westerse landen zoals het geval is bij de bescherming van het Nederlandse cultuurbezit ingevolge de Wet tot behoud van cultuurbezit.

De Commissie dringt er daarom bij het bestuur van de NMV op aan de Overheid hierop aan te spreken. Op grond van dit advies beantwoordt de Commissie de in de Inleiding genoemde vragen van ICOM Nederland als volgt:

1. Het bestuur van de NMV spreekt de musea aan op overtreding van de Gedragslijn voor museale beroepsethiek;
2. Het bestuur van de NMV stelt een 'Meldpunt Verdachte Objecten' in en zal bij een gegronde melding bij de musea er op aandringen deze objecten niet te verweryen, in bruikleen te nemen, tentoon te stellen of op te nemen in een tentoonstellings- of collectiecatalogus en daarmee verband houdende publicaties. In geval dit feit zich heeft voorgedaan, zal de NMV het betrokken museum verzoeken de toestand in strijd met de Gedragslijn zoveel mogelijk ongedaan te maken. Ook zal het bestuur van de NMV wijzen op de consequenties indien het museum weigerachtig blijft aan de gedragsregels te voldoen.
3. Het bestuur van de NMV stelt een procedure in om te onderzoeken of flagrante en stelselmatige overtreding van de Gedragslijn aanleiding moet zijn tot het ongedaan maken van de museumregistratie;
4. Het bestuur van de NMV dringt er bij de overheid op aan passende wettelijke maatregelen te treffen om (transit)handel van illegale voorwerpen in de zin van dit advies tegen te gaan en de wettelijke bevoegdheden van de Inspectie Cultuurbezit aan te passen zodat deze effectiever kan optreden dan tot op heden het geval is.

December 2001